

**RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH BO‘YICHA XORIJ
TAJRIBASI VA UNING AMALIY AHAMIYATI
(YAPONIYANING “TOSHIBA” KORPORATSIYASI MISOLIDA)**

**ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ
И ЕГО ПРАКТИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ
(НА ПРИМЕРЕ ЯПОНСКОЙ КОРПОРАЦИИ «TOSHIBA»)**

**FOREIGN EXPERIENCE IN DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT
AND ITS PRACTICAL IMPORTANCE
(BASED ON THE EXAMPLE OF THE JAPANESE CORPORATION
«TOSHIBA»)**

Otakuzieva Zuxra Maratdaevna

**O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va
tadbirkorlik oliy maktabi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor v.b.**

e-mail: zukhra.otakuzieva@rambler.ru

Tel: +998 91 163 51 15

Xakimova (Isayeva) Lobar Baxodirovna

**Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy Universiteti huzuridagi
Nanotexnologiyalarni rivojlantirish markazi, hisobchi**

Tel: +998 94 603 38 83

Аннотасија. Ushbu maqola hozirgi kunda dunyo amaliyotidagi raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha xorij tajribasiga, xususan, O‘zbekiston uchun ularning ahamiyatli jihatlariga bag‘ishlangan.

Калит со‘злар: raqamlashtirish, iqtisodiyotni raqamlashtirish, raqamli texnologiyalar, transaksion sektor, moliya-bank tizimi, tranzaksiyalar, moliyaviy texnologiyalar, raqamli banking, raqamli moliyaviy aktivlar, operatsion daromadlar

Аннотация. Данная статья посвящена зарубежному опыту развития цифровой экономики в современной мировой практике, в частности, их значимым для Узбекистана аспектам.

Ключевые слова: цифровизация, цифровизация экономики, цифровые технологии, транзакционный сектор, финансово-банковская система, транзакции, финансовые технологии, цифровой банкинг, цифровые финансовые активы, операционный доход

Abstract. This article is devoted to foreign experience in the development of the digital economy in modern world practice, in particular, their significant aspects for Uzbekistan.

Key words: digitalization, digitalization of the economy, digital technologies, transaction sector, financial and banking system, transactions, financial technologies, digital banking, digital financial assets, operating income

Taraqqiy etgan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish va korxonalar faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida strategik takomillashtirish borasida katta tajriba to‘plangan.

Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda so‘nggi 10-15-yil ichida raqamli iqtisodiyot rivojlanishi tez va intensiv kechmoqda. Bu, avvalo, iqtisodiyotda axborot sektorining muttasil va nisbiy o‘shishida, uning doimiy diversifikatsiyasi bilan birga namoyon bo‘ladi. Bu barcha aniq iqtisodiy ko‘rsatkichlarda o‘z aksini topadi: umumiy xizmat ko‘rsatish va axborot sohasida band bo‘lganlar sonining oshishi, xususan, tegishli ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulot (YaIM) tuzilishining miqdoriy qiymati va moddiy jihatidan o‘zgarishi, milliy iqtisodiyotda band bo‘lganlar kasb-hunar va malaka tuzilmasining o‘zgarishi va boshqalar.

Raqamli iqtisodiyot amaliy va nazariy muammolarini ko‘rib chiqish u yoki bu darajada axborot nazariyasi sohasidagi tadqiqotlarga asoslangan.

XX asr boshida, axborot texnologiyalari bozorlarida mamlakatlarning ikki guruhi:

1) fundamental fani rivojlangan ilg‘or mamlakatlar (AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Yaponiya va boshqalar);

2) birinchi guruh mamlakatlar (Tayvan, Xitoy, Janubiy Koreya va boshqalar)ning innovatsiya va texnologiyalaridan foydalanadigan mamlakatlar samarali faoliyat yuritganlar.

Keyinchalik uchinchi guruh mamlakatlar ham paydo bo‘ldi: Finlyandiya, Shvesiya, Norvegiya, Irlandiya va Isroil, ular ta‘lim, ilm-fan va axborot texnologiyalari tizimlarini samarali modernizatsiya qilish orqali jahon bozorlariga chiqishga muvaffaq bo‘ldilar. Bugungi kunda, raqamli iqtisodiyotda ilg‘or va yetakchi mamlakatlarga Norvegiya, Shvesiya va Shveysariyani kiritish mumkin. TOP 10 talikka AQSh, Buyuk Britaniya, Daniya, Finlyandiya, Singapur, Janubiy Koreya va Gonkong ham kiradi. AQShda raqamli iqtisodiyotning ulushi 10,9 foiz, Xitoyda 10 foiz, Yevropa Ittifoqida 8,2 foiz, Braziliyada 6,2 foiz, Rossiyada esa 3,9 foizni tashkil etadi.

Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yo‘lida bir qator mamlakatlar, jumladan 2000-yilda – Daniya, 2005-yilda – Singapur, 2008-yilda – Avstraliya, Gonkong, Buyuk Britaniya, Yangi Zelandiya, 2009-yilda – YeI, 2010-yilda – Kanada, 2012-

yilda – Malayziya, 2013-yilda – Janubiy Koreya, Meksika, 2014-yilda – Kanada, Kolumbiya, Chili, Isroil, Singapur, Estoniya, 2015-yilda – Xitoy, Hindiston, Qozog‘iston, 2017-yilda – Germaniya, Rossiya, Qozog‘iston, Qirg‘iziston o‘z dasturlarini qabul qildilar. Hozirda iqtisodiyotni raqamlashtirishga o‘tishi shartlari va mexanizmlarini aniqlash dolzarb bo‘lib qolmoqda. Bu esa, raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish imkoniyatlarini aniqroq baholashni taqozo etadi.

AQSh iqtisodiyotida yalpi ichki mahsulotning uchdan bir qismi (33 foizi) raqamli texnologiyalar ta’siri ostida va AQSh moliya sektorining katta ulushi (60 foizi) raqamli asosga o‘tkazilgan, shuning uchun AQSh moliya sektori dunyoda eng rivojlangan hisoblanadi. Unga yaqin aloqa sohasi bo‘lib, u uzoq muddatli rivojlanish uchun zamonaviy, barqaror raqamli platformani yaratishga va uning ahamiyatini sezilarli darajada oshirishga intilmoqda. Raqamlashtirish sohasida Amerika Qo‘shma Shtatlarining asosiy raqobatchisi Xitoy hisoblanadi, 2018-yilda uning B2C (Business-to-consumer) raqamli bozori daromadi 765 mlrd. dollardan ortiqni tashkil etdi va shu tariqa mamlakat jahon bozori yetakchisiga aylandi. 2018-yilda raqamli bozor AQShda 700 mlrd. dollardan ortiq daromad keltirdi, yevropaning 5 ta mamlakati (Germaniya, Buyuk Britaniya, Fransiya, Italiya, Ispaniya)da esa raqamli bozor daromadi 500 mlrd. dollardan ortiq bo‘ldi.

Internet foydalanuvchilarining asosiy ulushi Osiyoda joylashgan, ammo aholi orasida internetdan foydalanuvchilar ulushi bo‘yicha Osiyo ikkinchi o‘rinda turadi, aholining faqat yarmi internetdan foydalanadi (49,7 foiz). Ushbu ko‘rsatkich bo‘yicha Shimoliy Amerika birinchilardan bo‘lib, uning internet foydalanuvchilari mintqa aholisining 88 foizini tashkil etadi. Internetdan foydalanuvchilarning eng yuqori darajada o‘sishi Shimoliy Yevropa (94 foiz), G‘arbiy Yevropa (90 foiz) va Shimoliy Amerikada (88 foiz) kuzatilmoqda.

Rivojlangan mamlakatlarda, xususan, AQSh, Yevropa Ittifoqi, Yaponiyada internetdan foydalanuvchilar aholining o‘rtacha 81 foizini, rivojlanayotgan mamlakatlarda internetdan foydalanish ulushi esa 40 foizni, Rossiya, MDH va Sharqiy Yevropa kabi o‘tish iqtisodiyotini boshdan kechirayotgan mamlakatlarda 15 foizni tashkil etmoqda. Xitoyga aholi soni bo‘yicha (aholisining 55,8 foizi) dunyodagi eng yirik internet auditoriya, shu jumladan, mobil banking foydalanuvchilari (97,5 foiz) tegishlidir.

Raqamli texnologiyalar internet orqali savdo va xizmatlar ko‘rsatishda o‘zlarini yorqinroq namoyon etdi. Xitoy Alibaba Group kompaniyasi internet-tijoratni rivojlantirish bo‘yicha dunyoda yetakchi hisoblanadi. Internet xizmatlarini rivojlantirish bo‘yicha – Amerika Qo‘shma Shtatlari, Buyuk Britaniya – raqamli sanoatni rivojlantirishda qiziquvchi ishlab chiqaruvchilarni keng jalb qilish orqali innovatsion yechimlar rivojlanishini ta’minlaydigan infratuzilmani faol yaratishda

ilg'or hisoblanadi. Yevropa komissiyasi ma'lumotlariga ko'ra, raqamli iqtisodiyot “Katta yigirmatalik” guruhi mamlakatlarida 3,2 trln. yevroga baholanmoqda va yalpi ichki mahsulotning taxminan 8 foizni tashkil etib, rivojlanish hamda ish o'rinlarini yaratishni rag'batlantirmoqda. Bundan tashqari, Internetda yaratilgan qo'shimcha qiymatning 75 foizdan ortig'i an'anaviy tarmoqlarga tegishli bo'lib, bu esa ularning yuqori mehnat unumdorligi bilan bog'liqdir.

Moliyaviy sohada raqamli texnologiyalarni rivojlantirishga doir misollarni banklar o'rtasida elektron hisob-kitoblar va to'lovlardan foydalanishni keltirish mumkin. Jumladan, 200 mamlakatdan 9000 dan ortiq kredit muassasalarini o'z ichiga olgan SWIFT tizimi har yili 2,5 mlrd.dan ortiq to'lovlarni amalga oshiradi. 2007-yilda TARGET 1 tizimini almashtirgan TARGET 2 to'lov tizimi Yevropa Ittifoqiga a'zo davlatlar 28 ta Markaziy bankining axborot oqimlarini birlashtiradi, bu esa to'lovlarni onlayn tarzda tez amalga oshirish imkonini beradi. Real vaqt tartibida bruto-hisob-kitoblarni o'tkazadigan Fedwire – Federal avtomatlashtirilgan pul o'tkazmalari tizimidan pul vositalarini 6 mingta banklar o'rtasida o'tkazishda va AQShdagi kredit muassasalariga barcha to'lovlarning 99 foizni amalga oshirishda foydalaniladi.

Moliya sohasida internet orqali nafaqat bank xizmatlarini, balki boshqa xizmatlarni ham ko'rsatish mumkin. Sug'urta sohasida ham onlayn xizmatlar ko'rsatila boshlandi. Sug'urta kompaniyalari saytida ko'rsatilgan xizmatlar bilan tanishish, anketa to'ldirish, eng yaxshi sug'urta shartlarini tanlash va sug'urta polisini sotib olish mumkin. Bir qator mamlakatlarda umumiy portal mavjud bo'lib, unda barcha sug'urta kompaniyalari haqida ma'lumot topish mumkin, bu esa mijozlarga mavjud kompaniyalar mahsulotlarini solishtirish imkonini beradi.

Quyida 1.1-jadvalda keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinadiki, “Toshiba” korporatsiyasida 2018-2022-yillarda mahsulotlarni sotish hajmini pasayish tendensiyasi kuzatilgan. Bu esa, birinchi navbatda, koronavirus pandemiyasi tufayli korporatsiya tomonidan ishlab chiqariladigan tovarlarga nisbatan jahon bozorlarida talabning pasayib ketganligi bilan izohlanadi.

1.2-jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, “Toshiba” korporatsiyasida operatsion daromadlar miqdori 2021-yilda 2020-yilga nisbatan sezilarli darajada kamaygan. Ammo, 2022-yilda operatsion daromadlar miqdori 2021-yilga nisbatan sezilarli darajada ko'paygan. Bu esa, dunyoning ko'plab mamlakatlarida koronavirus pandemiyasi munosabati bilan joriy qilingan cheklovlarni yumshatilganligi yoki olib tashlanganligi bilan izohlanadi.

Korxonalar faoliyatiga raqamli texnologiyalarni joriy qilinishi mahsulotlar tannarxini pasaytirishi bilan birga, korxonalarining joriy aktivlari va joriy passivlari

o‘rtasidagi nisbatning ijobiy o‘zgarishiga olib kelishi lozim. Bu esa, kompaniyaning likvidligini ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

1.1-jadval

“Toshiba” korporatsiyasida (Yaponiya) sotish hajmi va operatsion daromadlar, mlrd. iyen¹

Ko‘rsatkichlar	2018-y.	2019-y.	2020-y.	2021-y.	2022-y.
Sotish hajmi	3 947	3 693	3 389	3054	3 336
Operatsion daromadlar	86	35	130	104	158

1.1-rasm ma‘lumotlaridan ko‘rinadiki, “Toshiba” korporatsiyasida 2020-2022-yillarda joriy aktivlar miqdorining o‘shish tendensiyasi kuzatilgan. Bu esa, korporatsiyaning likvidligini ta‘minlash nuqtai-nazaridan ijobiy holat hisoblanadi. Shuningdek, ushbu korporatsiyada 2019-2021-yillarda joriy majburiyatlar miqdorining pasayish tendensiyasi kuzatilgan. Bu esa, korporatsiya faoliyatini takomillashtirish nuqtai nazaridan ijobiy holat hisoblanadi.

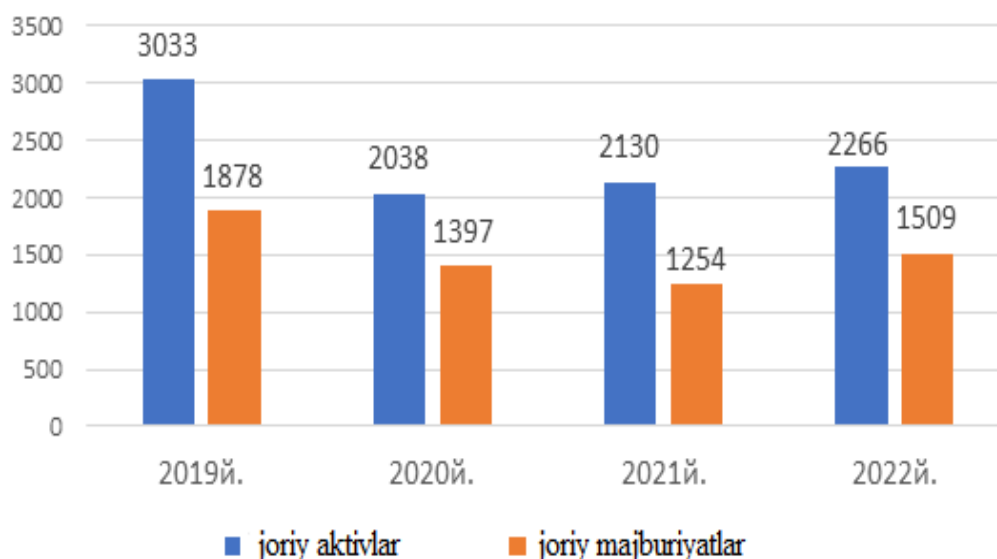
Ta‘kidlash joizki, Toshiba korporatsiyasi faoliyatiga innovatsion texnologiyalarni, shu jumladan, innovatsion raqamli texnologiyalarni joriy etish uzluksiz jarayon hisoblanadi. Bu esa, korporatsiya faoliyatini takomillashtirishda muhim o‘rin tutmoqda.

Toshiba korporatsiyasi faoliyatiga Bluetooth Developer Studio uchun ulanadigan modelni joriy qilinishi Bluetooth komponentlari asosida ishlaydigan Buyumlar interneti va boshqa tizimlarni qurilmalarini ishlab chiqarish vaqtini qisqartirdi.

Research Science and Innovation House

¹ Jadval mualliflar tomonidan “Toshiba” korporatsiyasining yillik hisobotlari ma‘lumotlari asosida tuzilgan.

1.1-rasm. “Toshiba” korporatsiyasida (Yaponiya) joriy aktivlar va joriy majburiyatlar miqdori, mlrd. iyen²

Bluetooth Developer Studio (BDS) – bu Bluetooth SIG guruhi tomonidan tarqatiladigan ilovalarni ishlab chiqish uchun qo‘llaniladigan instrumentdir. Bu esa, ishlab chiquvchilarga turli mikrosxemalar va platformalar uchun Bluetoothning standartlashgan xizmatlari va ilovalarini yaratishga yordam beradi.

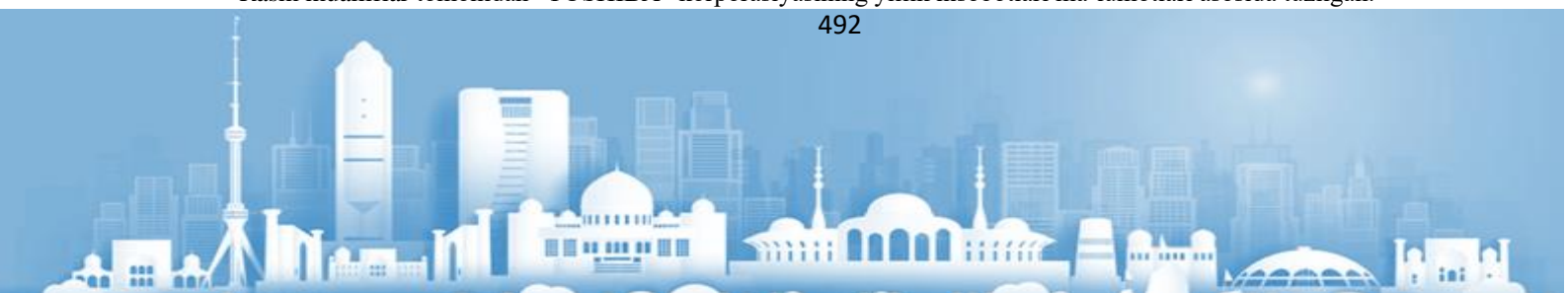
Bluetooth Special Interest Group tomonidan yaratilgan BDS ilovasi personal kompyuterlarda ishlaydi va foydalanuvchilarga BLE profili uchun grafik loyihalashning to‘liq imkoniyatlarini taqdim etadi.

Toshibaning BDS uchun ulanadigan moduli serverdan foydalanuvchi mijozlarga katta qulayliklar yaratish imkonini beradi.

1.2-jadvalda keltirilgan ma‘lumotlardan ko‘rinadiki, “Toshiba” korporatsiyasida pul mablag‘larining joriy aktivlar hajmidagi ulushi 2022-yilda 2021-yilga nisbatan sezilarli darajada kamaygan. Biroq, mazkur davrda kreditor qarzdorlikning joriy majburiyatlar hajmidagi salmog‘i ham sezilarli darajada kamaygan.

1.2-jadvalda keltirilgan ma‘lumotlardan ko‘rinadiki, “Toshiba” korporatsiyasining joriy majburiyatlari hajmida kreditor qarzdorlikning salmog‘i 2019-2021-yillarda oshish tendensiyasiga ega bo‘lishgan. Biroq, ushbu ko‘rsatkich 2022-yilda 2021-yilga nisbatan sezilarli darajada pasaygan. Bu esa,

² Rasm mualliflar tomonidan “TOSHIBA” korporatsiyasining yillik hisobotlari ma‘lumotlari asosida tuzilgan.

Kompaniya faoliyatining barqarorligini ta'minlash nuqtai nazaridan ijobiy holat hisoblanadi.

1.2-jadval

“Toshiba” korporatsiyasida (Yaponiya) pul mablag‘larining joriy aktivlar hajmidagi ulushi va kreditor qarzdorlikning joriy majburiyatlar hajmidagi ulushi, foizda³

Ko‘rsatkichlar	2019-y.	2020-y.	2021-y.	2022-y.
Pul mablag‘larining joriy aktivlar hajmidagi salmog‘i	44,0	18,4	24,6	18,6
Kreditor qarzdorlikning joriy majburiyatlar hajmidagi salmog‘i	35,1	35,9	38,4	31,9

Korxonalar faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida takomillashtirish xususidagi ilmiy-nazariy qarashlarni tadqiq qilish shuni ko‘rsatdiki:

– korxonada miqyosidagi raqamli transformasiya an’anaviy IT xizmatdan insonga yo‘naltirilgan ochiq tizimga o‘tishni anglatadi va buning natijasida axborot va raqamli texnologiyalar korxonaning ichki resursi hamda aktivlari bilan cheklanib qolmaydi, balki tovarlar va xizmatlarning yangi bozorlarini shakllantirish va rivojlantirishning muhim omiliga aylanadi;

– korxonalarda biznes faoliyatini raqamlashtirish bilan bog‘liq bo‘lgan tahdidlardan biri bo‘lib, axborot xavfsizligini ta‘minlash hisoblanadi va mazkur tahdid texnologik risklar bilan bog‘liqdir;

– korxonalar faoliyatiga raqamli texnologiyalarni joriy qilish to‘lovlar qiymatini pasaytirish va yangi daromad manbalarini ochish imkonini beradi, global bozorga chiqishni osonlashtiradigan omillar yuzaga keladi.

Адабиётлар рўйхати

1. Norman A. Information Society. Kluwer Academic Publishers, 2008.P. 240.
2. Авдеенко Т.В., Алетдинова А.А.. Цифровизация экономики на основе совершенствования экспертных систем управления знаниями.// Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского

³ Jadval mualliflar tomonidan “Toshiba” korporatsiyasining yillik hisobotlari ma’lumotlari asosida tuzilgan.

- государственного политехнического университета Петра Великого. Экономические науки.-Том 10, №1, 2017. – С.9.
3. Стародубцева Е.Б., Маркова О.М.. Цифровая трансформация мировой экономики//Вестник Астраханского государственного технического университета. Серия: Экономика, 2018. - С. 124-129.
 4. Катасонов В. Оцифрованный мир денег. URL: <https://kv-journal.su/content/ocifrovannyy-mir-deneg> (дата обращения: 14.09.2020).
 5. Payment systems//www.ecb.eu.
 6. Тчаро Хоноре, Воробьев А.Е., Воробьев К.А. Цифровизация нефтяной промышленности: базовые подходы и обоснование «интеллектуальных» технологий//Вестник Евразийской науки. – Москва, 2018. No2. <https://esj.today/PDF/88NZVN218.pdf>.
 7. Otakuziyeva Z.M. Development of information economy in Uzbekistan. Global science. Development and novelty. Collection of scientific papers, on materials of the IV international scientific-practical conference December 25, 2016.Lisbon.Ed. SPC "LJournal", 2016. – 13-17 p.
 8. Otakuziyeva Z.M. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishini ta'minlashda korxonalar faoliyatini strategik takomillashtirish // Iqtisodiyot va ta'lim - Toshkent, 2021. - №5. 370-380-

Research Science and Innovation House